

LEO BUTNARU

Fanteziile din interiorul... fanteziilor

XI

Dar, probabil, înaintea voinței, pentru foarte mulți creatori din toate timpurile și de toate vârstele, problema cea mai ispititoare a ținut și ține de *misterioasa inspirație!* Există sau nu există ea, totuși? E darul zeilor sau o emanare a intuiției ce declanșează procesul de creație? Ține de o legitate sau de purul hazard?... Există vreun ghid, cvasidumnezeiesc sau omenesc, al metodei de urmat pentru „a chema”, a provoca, a declanșa inspirația? Un ghid ce „își propune... să ducă de mână, ceas cu ceas, zi de zi, sufletul orb – în fața lumii, sufletul înghețat – în fața focului...”; un ghid-manual, să zicem, „ce se umple mereu de lecțiile învățătorului și de compunerile discipolului”; un ghid-manual „în sine ce se aseamănă practicării conținutului său, la fel cum o hartă geografică se aseamănă bogățiilor efective și concrete ale țării prezentate”, adaptăm noi aici această idee a lui Giovanni Papini, care se referea la altceva, însă care se pare a se potrivi definitoriu, parcă, și misterioasei fenomenologii a subliminalului uman, numită inspirație. Fenomenologiei pe care deloc puțini debutanți sau „clasici în viață” nu conținesc a crede că ar putea-o identifica, percepe prin diverse exerciții și teste spirituale prin care să-și supună la încercare și cercetare conștiința, dar și subconștientul, în măsura în care este posibil așa ceva.

Într-adevăr, care ar fi artistul care să nu-și fi pus problema inspirației, drept una dintre cele mai nelămurite din viața psihică a creatorului pământean?!... Acesta a fost și a rămas subiectul osândit la interminabile discuții. *Perpetuum-ul mobile* al incertitudinilor, al aproximațiilor și contradicțiilor. *Sisif-icitatea* strădaniilor, uneori, răsă-plânsu'. Un singur lacăt și o mulțime de chei, pe care lumea încearcă să le tot potrivească pentru el.

Nenumărate ipoteze referitoare la însușirile imperceptibile, de adâncă taină ale harului de creator al omului... E numai de la om verbul ales, ori este și apanaj al vocilor profetice, oraculare? Frumusețea izvodită în ariile artelor poate fi atribuită pe de-a-ntregul drept merit al omului sau e ceva de dincolo de măsura umană, din paradiziacele grădini ale spiritului divin?

În genere, în ce măsură inspirația ține de zona și starea incontrollabilă a conștiinței și intelectului artistic, ca *dat*, programare sau spontaneitate imprezvizibilă? Ar fi adevărat că inspirația se revelează ca o stare de grație, ce propune o idee sau câteva idei; o stare instantanee care, parcă, nu ar presupune și o gestație prealabilă sau prezentă/curentă, concomitentă cu izbucnirea ei, ca mobil artistic, drept eveniment absolut, nesupus vreunei explicații exegetice cât de cât explicite? Sau, dacă nu e așa, în ce măsură se lasă depistată ca fenomenologie, proces creator, afirmare?

Cu titlu de prim răspuns, să începem cu o... concluzie (perspicace): „orice claritate asupra acestor probleme rămâne individuală, este permisă cea mai mare contrariedade în opinii și există exemple ilustre și experiențe greu de contestat” (Paul Valéry).

Prin urmare, ne vom baza, cu adevărat, pe exemple ilustre și experiențe, însă nu și obligatoriu de necontestat. Pentru că ne situăm, a priori, în domeniul fascinantului subiectivism (inspirator, creator și el!) al subconștientului, al intuiției, animat *de* și, la rândul său, animând procesele indiscernabilei receptivități trecute pe undele introvertirii, ațintirii, cât mai acut și atent posibil, spre cuprinsul intimității, acolo unde ca și cum obiectul observației ar trebui să devină însăși observația (asupra poeziei, să zicem, în stare maieutică, născândă...).

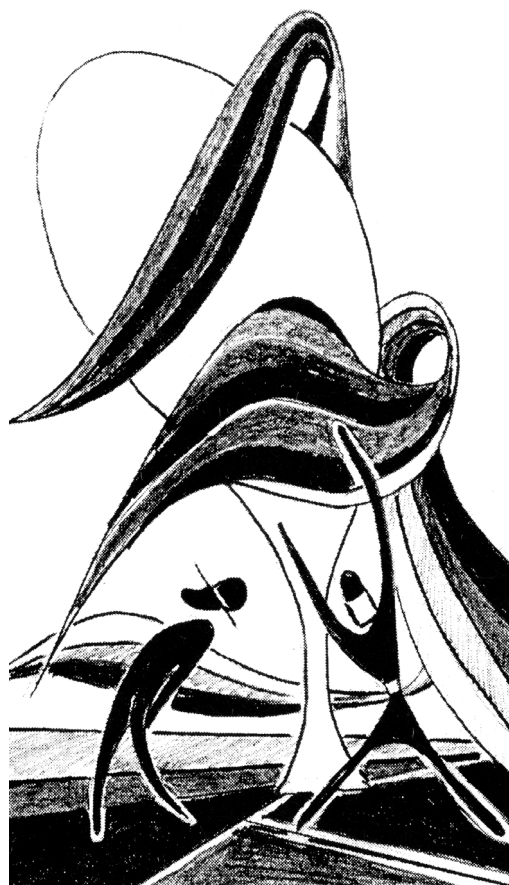
Iar exemplul de primordiu ar fi cel din romanul *Moarte la Veneția*, în care Thomas Mann se întreba: „Cine poate tâlmăci esența și caracteristicile firii artistului? Cine înțelege profunda contopire a celor două instincte, al disciplinei și al dionisiacului, de care depinde această fire?”. Interogații similare a cunoscut încă adâncă Antichitate, creatorii și filosofii încercând să ajungă la anumite elucidări. În principiu, cei mai de demult lăsau prea puține pe seama artistului, rodul creației atribuindu-i-l zeilor stăpânitori de ceruri și suflete, lucru evident și în cele spuse de Socrate lui Ion (Platon, *Ion*): „Talentul tău de a vorbi cu îndemănare despre Omer nu e o artă... ci o putere divină care te pune în mișcare, o putere la fel cu cea din piatra pe care Euripide o numește magnesiană, iar poporul – heracleiană. Piatra aceasta nu numai atrage inele de fier, dar le dă și acestora de a face la rândul lor același lucru ca și magnetul... Tot astfel și Muza insuflă unora entuziasm și de acești inspirați atarnă lanțul din ceilalți entuziaști, căci toți poeții buni își fac poemele frumoase nu prin ajutorul artei, ci în prada inspirației și stăpâniți oarecum de o putere divină (...). Căci ne spun poeții că dânsii ne aduc cântecele lor culegându-le din fântânile pline de miere și din grădinile și dumbrăvile Muzelor, ca și albinele, zburând ca și ele. Și spun adevărat, căci **poetul e o ființă ușurică, zburătoare și sacră și nu este în stare să creeze ceva până nu e cuprins de inspirație, și-și iese din fier, astfel ca mintea sa să nu mai locuiască într-însul...** ei produc operele lor... nu datorită meșteșugului, ci inspirației divine, și fiecare e în stare să creeze o operă frumoasă numai în direcția în care îl inspiră Muza: unul ditirambi, alții encomioane, altul texte pentru pantomime și iarăși altul epopei sau satire (...) poeții nu-s decât niște tâlmaci ai zeilor, fiecare posedat de zeul care îl stăpânește”.

Așadar, până la indoielile, divizările noționale sau confuziile din timpurile relativ noi, a predominat neclintita și cam generalizata certitudine a anticilor care credeau că prin medierea muzelor purtătoare de liră sufletul creator al omului vine de la zei, precum spune și Ovidiu în poemul autobiografic *Tristele*: „O, și era într-un timp când erau onorați toți poeții/ și toți poeții credeau că-s investiți de la zei”. În raport cu Platon, sigur că Ovidiu merge spre o mai severă ordonare și disciplinare a actului creator, pentru că zeii n-ar accepta incontrollabilul definitiv, cum se spune în același dialog platonician: „La fel cum cei cuprinși de frenezia corybantică nu sunt în mințile lor când dansează, tot așa și poeții lirici nu sunt în mințile lor când alcătuiesc frumoasele lor cânturi”. Acest mod de ieșire din minți ca efervescență creatoare, ce-i poate împinge pe unii spre limitele tragicului, pierzaniei, merită, pe cât e posibil, înțelegere, însă, uneori, el dă motiv pentru frondă și zeflemea, nu numaidecât rafinate, ce-i vizează pe cei care ajung, să zicem, de la abordarea inspirației ca extaz la inspirație ca... orgasm artistic. (Crocă ironiza și la adresa portretelor

idealizate ale poetaștrilor ce vor „să fie înfățișați cu plete bogate și cu ochii spre cer, primind inspirația”...)

Însă precauția față de predicatorii rolului decisiv în declanșarea experienței creatoare a demenței, deci a cazului psihic de șoc, sau față de cei care susțin originea divină a artei, o atestăm deja la Cicero, care scria: „Nimeni nu poate fi poet adevărat fără o ardoare sufletească și fără oarecare inspirație – *un fel de nebunie...* Același lucru îl spun Democrit și Platon”. (La cei doi predecesori elini ai ilustrului orator latin nu se întâlnesc șovăielnice atenuări de genul „oarecare inspirație” sau „un fel de nebunie”, în problema dată grecii vechi fiind categoric afirmativi.) O asemănătoare precauție „ciceroniană” pare a fi caracteristică și yoghinilor hinduși care, în definirea experiențelor-limită cu care ies din profunzimile contemplației în uitare de sine, revenind la realitate, folosesc paradoxala învecinare dintre *devastator* și *tihnă*: „O, Nirvana, distrugere, calm minunat, poartă de salvare!”.

Numai că anticii nu au făcut decât să emită primele presupuneri referitoare la inspirația care, de atunci, în continuumul timpului, a fost să fie unul din aspectele cele mai abordate, ca problemă cri(p)tică, a creației artistice, concomitent rămânând cel mai puțin explicat, din motivul că o cercetare la obiect este imposibilă, în consecință lansându-se noi și noi ipoteze.

Cu Bălosu